

HAMDİZADE ABDÜLKADİR'İN ADANA MEKTUPLARI

Hamdizade Abdülkadir Erdoğan,⁽¹⁾ Konya Babalık gazetesinde 9 Mart 1922 tarihinde “Adana Mektupları” adıyla bir makale dizisine başlamıştır. Bu makalelerde Adana’da Ramazanoğulları döneminde inşa edilen önemli tarihi cami, türbe, konak ve tarihi mekânları inceler. Altı makaleden oluşan bu yazı dizisinde Hamdizade Abdülkadir, Adana’ya gidiş sebebinden bahsetmez. Ancak 5 Ocak 1922’de Adana Fransız işgalinden tamamen kurtulmuştur. Konya’ya komşu olan Adana’nın kurtuluşunu kutlamak için Babalık gazetesi aracılığı ile Konya’dan oraya bir sancak hediyesi için harekete geçilir.

ADANA SANCAĞI

Babalık gazetesi de “Bir temenni” başlığı ile şöyle bu çağrıya katılır: “Konya namına sevimli Adana’mıza ihda (hediye) ve isra edilecek (gönderilecek) al bayrağımızın tarihi ve kudsî şerefiyle mütenasip bir şekli bediada (güzel bir şekilde) imali için gerek bunun zarifane ve gerek üzerine işlenecek yazı ve nukuşa (nakışlara) müteallik olarak erbab-ı ihtisastan bir model tanzimi ile bir-

(1)Hamdizade Abdülkadir Erdoğan, 1877’de Konya’da doğdu. İyi bir medrese eğitimi gördü. Sivaslı Ali Kemalî Efendi’den icazet aldı. Konya Dârülmualimin’den (Öğretmen Okulu) mezun oldu. Konya Lisesinde öğretmenlik yaptı. 1932’de İstanbul İslam Eserleri müzesinde göreve başladı ve müdürlüğe kadar yükseldi. 1944’te İstanbul’da vefat etti. “Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kataloğu” ile “Fatih Devrinde İstanbul’da Bir Türk Mütefekkeri, Şeyh Vefa Hayatı ve Eserleri” eserleri olan Abdülkadir Erdoğan’ın Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Türk Sözü, Babalık ve Konya gibi dergi ve gazetelerde pek çok makalesi yayımlandı. Ahmet Çelik, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Konya Öğretmenleri, Konya 2020, s.80-83.

kaç gün zarfında matbaamıza lütfen göndermelerini rica ediyoruz. Mezkur bayrağın hemen imalatına mübaşeret olunacağından bu hususta muma ileyhçe iltizam ve istican buyrulması temenni ve intihap edilecek (seçilecek) model sahibi isminin de hatıra olarak bayrağa nakış edileceği arz olunur.”⁽²⁾

Bundan sonra gazete idarehaneşine gerek bizzat gelinmek suretiyle, gerekse mektup ve telgraflar göndermekle birçok teklifler yapılır. Bir müddet sonra da ilk modeller gelmeye başlar. 12 Kasım 1921’de “İlk Model Geldi” başlığı ile Babalık gazetesi şu haberi okuyucularına duyurur: “Adana’mıza Konya’mız namına takdim ve ihda (hediye) edeceğimiz sancak için tertib ve tanzimini temenni ettiğimiz veçhile

(2) Babalık 6 Kasım 1921.

ilk modeli Sanayi Mektebi makinisti ve sineması operatörü Mehmet Nihat Bey göndermiştir. Erbab-ı ihtisasımızdan zevat-ı muhteremenin istediğimiz modelleri tanzim ile iştegal etmekte olduklarını memnuniyetle işitiyoruz. İrsaline (göndermeyi) lutf edecek modeller, bir heyet-i mümeyyeze (seçici kurul) tarafından tetkik (inceleme) ve intihab olunacak (seçilecek) ve imaline (yapımına) başlanacaktır. Modeller için on gün müddet tayin ediliyor ve kardeş vilayetlerin yekdiğerine karşı vücudu hazıra-i fahiresini (mevcut zamandaki övücünü ortaya koyacak) tarihi bir surette tespit eyleyecek erbab-ı fen, edeb ve sanatımızın münakaşasına bir zemin teşkil etmek üzere Nihat Bey'in fikirlerini natik aldığımız tezkireyi de maateşekkür (teşekkür ile birlikte) ber veçhi ati (aşağıda) derç eyliyoruz.

“Konya'nın sevgili Adana'ya ihda (hediye) edeceği sancağın üzerine nakış ve tersim (resimler) edilmek üzere tertip ettiğim merbut levhadaki asker Konyalı kahraman bir Türk neferini (askerini) ve kolları arasındaki sancak ise sevgili Adana'ya hediye ettiği mukaddes sanca-

ğı temsil eder. Askerin vaziyetini aldığı ay güzel Adana'yı daima kalbimizde olarak düşmanlarımızla serdecesine çağırarak seni kurtardık. Yıldız nasıl aydan ayrılamazsa sen de bizden ayrılarak katiyen silinemezsin. Parlak sarılı yıldız coşarak gelerek işlenen saf kalbimizi bir kat daha yaldızla... ilaahir. Ki Türk'ün sancağını temsil eder. Umumiyet itibarıyla sevgili Adana'mızın istihlası (kurtuluşu) tarihin kutsiyet ve şerefini calı bir surette temsil eden şu levhayı acizeyi münasip görülerek kabul buyurulacağını ümidiyle takdim ediyorum. Levhanın suret-i imaline (yapım şekline gelince) gelince kırmız atlas üzerine yağlı boya ile işlenecek. Askerin kucağındaki sancak yeşil renkte olacak ve üzerine “fethun minallahi karib” ayeti celiliyesi yazılacaktır. Askerin üzerindeki kumaş yerli mamulattan olan beyaz şayaktan olacaktır. Ayın üzerindeki yarı kırmızı alameti aralarındaki sikkeyi Hazreti Mevlana'da sarık yeşil ve diğer tarafı açık kahverengi olacaktır. Ayın önü cesametiyle münasip olmadığından onu iki buçuk santim daha büyüyecektir. Ayın içine: “Aç bağrını nazlı diyar/Nur olsun sana sadık yar” beyti ya-

hut başka bir münasibi yazılacaktır. Ayın evvelerindeki zafer çelikleri yeşil ve kılıçlar da münasip renkte olacaktır. Adana'mızın halas (kurtuluş) tarihi çeliklerin içine yazılacaktır. Yıldız beyaz olacağından Adana'nın haritası tabiatıyla tecessüm edecektir (belirecektir). Yıldızın şuleleri (kıvılcımları) kırmızı zemin üzerine modelde görüldüğü vechile yapılacaktır.”⁽³⁾

Ancak Konya Lisesi muallimlerinden Hamdizade Abdülkadir Erdoğan, Adana'nın kurtuluşuna Rum Suresi 50. ayetten alınan: “Allah'ın rahmetinin izlerine bir bak: Toprağa ölümünün ardından nasıl can veriyor! İşte ölüleri diriltecek olan da O'dur. O'nun her şeye gücü yeter.” manasına gelen âyet-i celileyi sancağa yazılmasını bir mektupla bildirir. Onun bu teklifi herkes tarafından kabul görülür ve sancak imal edilir.

ADANA SANCAĞI'NA BAĞIŞLAR

Babalık gazetesinde “Adana sancağı için” bir bağış kampanyası da başlatılır. Pek çok kimse “Adana Sancağı” için bağışta bulunurlar. Babalık gazetesinde 5-10 Kasım

1921'de yayınlan listelere göre bağış yapanlar ve yaptıkları miktarlar şu şekildedir:

Binbaşı Galip Bey (20), Binbaşı Nihat Bey (35), Meclis-i idare azasından Ali Haydar Bey (20), Konya haveli kumandanlığı karargâh kumandanı Yüzbaşı İhsan Bey (20), Hesab memuru Hüseyin Hüsnü Bey (20), Konya muhabere zabiti müla-zım-ı evvel Sırrı Bey (20), Divan-ı harbi daimi azasından Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü (20), İdadi-yi askeri muallimlerinden Ereğlili Celal Bey (30), Babalık makinisti ve mücellidi Hasan Efendi (20)(4)

Reji evrak memuru Burhaneddin Bey (60), Darulirfan müdürü muavini Mehmet Rüstem Efendi (20), Kadınhanı şimendifer ve telgraf memurlarından Hayri Tahir Bey (20), Ahz-ı askeri kalemi reisi kaymakam Şakir Bey (30), Ahz-ı askeri şubesi reisi Binbaşı Zühdü Bey (30), Ahz-ı askeri şubesi muamelat memuru Yüzbaşı Seyfi Bey (20), Ahz-ı askeri kalemi mülhaki müla-zım Ahmet (25), ahz-ı askeri muamelat memuru Osman Bey (20), Müdür mesulümüzün mahdumları Ahi Babazade Ahmet Kemal Bey (30), Darüleytam müdürü Ferid Bey (30),

(3) Babalık, 12 Kasım 1921.

(4) Babalık, 5 Kasım 1921.

Muhasebei husususiye Cevad Bey (30), Havali kumandanlığı yaveri Kazım Bey (30-mükerrer), Muhasebe-i vilayet başkâtibi Adil Bey (30), Belediye reisi Mehmet Muhlis (Koner) Bey (30), Tarsuslu mülazım Cevat Bünay Bey (30),⁽⁵⁾

Perşembeli Ziya Bey (25), Uşaklı Fuat Bey (20), İzmirli Hasen Amir (20), Mecidiye-zade Ali Ramiz Beyefendi Hazretleri (50), Muhtabzade Rıfat Bey (35), Telgraf müdürü esbakı Edhem Bey (25), Gürünlü Köse Ahmet-zade Rahmi (25), Sivaslı yüzbaşı-zade Kazım Bey (25), Manastırlı Yüzbaşı Lutfi Bey (35), Esbak jandarmanın kumandanı İsmail Hakkı (20), Tayyare marangoz ustası Mehmet Kemaleddin (30),⁽⁶⁾

Vilayet muhasebecisi Munib (20), Hayvanat tabiplerinden İspartalı Yüzbaşı Akif Bey (20), Merkez tahrirat müsevvidi Arif Bey (20), Hilal-i Ahmer (Kızılay) hastahanesinde mecruh (yaralı) Erzurumlu Yüzbaşı Refet Bey (20), Hilal-i Ahmer hastahanesinde mecruh Mazhar Bey (20), Levazım üçüncü şube müdürü Binbaşı Reşat Bey (55), Serkomiser Hami Bey (20), Serkomiser Süleyman Bey (20), İkinci komiser Zübeyir Bey (20), Komiser muavinlerinden Salim Bey (20), Tahrirat müdürü vekili Halit Bey (20), Jandarmanın alay kumandanı Süreyya Bey (30), Sarraf Rıza Efendizade Hacı Mustafa (50), Erzak-i askeriye mücahitlerinden Kemal Bey (20). Darüleytam mühendisi Ahmet Muhtar (25), Darüleytam mühendisi Ahmet Muhtar refikası (30), Darüleytam mühendisi Ahmet Muhtar kerimeleri Melahat (20), Darüleytam mühendisi Ahmet Muhtar mahdumları Orhan Bey (20), Ziraat müdürü Hamdi Bey (50), Aydos eşrafından Murat Bey (20), İdadiye askeri müdürü Binbaşı İbrahim Bey (50), Mülga havali kumandanlığı

asayiş müfettişi kaymakam Tahir Bey (50),⁽⁷⁾

Mahdum-ı âli vilayetpenahi (Konya Valisinin oğlu) Turgut Bey (50), Mahdum-ı âli vilayetpenahi Orhan Bey (50), tüccardan Ağazade Tevfik (30), Maarif idaresi baş kâtibi Mehmet Emin Bey (25), Sarraf Galip Pertu Bey (50), Mehmet Eminzade Muhtar Bey (20), Süvari alayı kumandanı Yüzbaşı Haydar Bey (50), Refikası hanım efendi (50), Bıraderi mülazım Fuad Bey (50), Trabzonlu mülazımı evvel Sadeddin Bey (50), Sekizinci fırka mülhâkı Zühdü Bey (50), Konya aşısı memuru Saim Bey (30), Eşraftan Fethiye fabrikası müdürü Ahmet Hamdi Bey (50), Tüccar-ı mu'tebereden Kullukzade Mahmud Efendi (50), Tüccardan Hamdizade Hacı Mehmet Efendi (20), Karaaslan eşrafından Hacı Ahmet Ağa (20), Komiser Tevfik Bey (20), Ali Dede-zade Hacı Osman Ağa (50), Diyarbakır defterdarlarından mutemet Kamil Bey (50), Burhanzade Hacı Mustafa (100), Kaşif Efendi hocanın mahdumu Ahmet Efendi (50), Canbaz Ömer Ağa'nın mahdumu İsmail (20), Attar Hacı

(5) Babalık 6 Kasım 1921.

(6) Babalık 7 Kasım 1921.

(7) Babalık, 8 Kasım 1921.

Yusuf (50),⁽⁸⁾

Sertarik Adil Çelebi (25), Saraç Yusuf Usta (120), Muharrir muhterem Perviz Bey'in kayınvalidesi hanım (50), Mecidi-zade Şemseddin Bey (25), Üsküb muhacirlerinden Bey-zade Mahmut Said Efendi (25), Eskişehir muhacirlerinden Mehmet Ali Bey-zade Kadri Bey (35), Fırka 42, Alay 16 mülazimi-sani İsmail Hakkı (20), Tüccardan Kitapçı-zade Kamil (50), Nevşehirli komisyoncu Osman Nuri (50), Tüccardan Hacı İsmail Ağa-zade Hacı Hafız (50), Tüccardan Yemenici-zade Abdullah (50), Mecidiye Hanı müste'ciri Nuri (50), Çay Çakılı-zade Abdullah (50), Sekizinci Fırka Sahra posta memuru Memduh Ziyaeddin (20), İcracı Hulusi (50), Sivrihisar noktasından Kenan Bey (20), Garb Cephesi ordu memuru Sami Bey (20), Mahkeme Hamamı ustalarından (50), Konya pazarından Eşref Bey (50), Konya pazarından Recep Naim (50), Darulmuallimin talebesinden Sami ve Ali Efendiler (50),⁽⁹⁾

Bu bağışlardan sonra hazırlanan sancak, Hamdizade Abdülkadir Efendi ile birlikte Adana'ya gönderilir.⁽¹⁰⁾

ADANA MEKTUPLARI

Hamdizade Abdülkadir de Adana'daki izlenimlerini mektuplar halinde Konya'daki Babalık gazetesine gönderir. Babalık'ta "Adana Mektupları" adı altında yayınlanan makalelerin tarihleri **şöyledir:**

1. Mektup, Babalık, 9 Mart 1922, sayı: 837.
2. Mektup, Babalık, 13 Mart 1922, sayı: 840.
3. Mektup, Babalık, 18 Mart 1922, sayı: 845.
4. Mektup, Babalık, 25 Mart

(8) Babalık, 10 Kasım 1921.

(9) Babalık, 12 Teşrinisani/Kasım 1921

(10) Ali Rıza Akıncı, Hamdizade Abdülkadir, Yeni Me-ram 6 Aralık 1954.

1922, sayı: 850.

5. Mektup, Babalık, 3 Nisan 1922, sayı: 858.

6. Mektup, Babalık, 16 Nisan 1922, sayı: 869.

Hamdizade Abdülkadir Bey'in 1922'de makalelerinde konu edindiği yerleri 2018'in Ekim ve Kasım aylarında iki defa ziyaret ederek görme ve fotoğraflama imkânına da sahip olduk. Bu vesileyle Hamdizade Abdülkadir Erdoğan'ın "Adana Mektupları" adlı makalelerini latince ederek ve gerekli yerlerde uygun açıklamalarla birlikte takdim ediyoruz.

BİRİNCİ MEKTUP

Ovadan mufarakatımın (ayrılışımın) ikinci günü saat on birde Adana'ya vasil oldum. "Gülekle" boğazına kadar soğuktan çektiğim sıkıntıyı tarif edemem. Zaten Gülekle kelimesi kadim (eski) Türkçemizde "fırtına" ve "şiddetli rüzgâr" manasına geldiği malum olmakla beraber tahrife uğramış bir kelime olması ihtimali de hatır oluyordu (akla geliyordu). Oraya geldiğim zaman manayı medlulünü (anlattığı manayı) bütün şiddetiyle hissedince bunun aynı mazmunu belin mürtefiyası ile oraya vaz olunduğuna (yerine konulduğuna) tamamıyla kani oldum. Torosu cebe-

lin (Toras dağlarının) mürtefiası (yüksekliği) aşıncaya kadar halimden müşteki (şikayetçi), böyle nabimevsim (olumsun mevsim) yola çıktığımdan dolayı ziyade müteessif idim. Ama Pozantı'dan ayrılır ayrılmaz tesirim derhal mübeddil-i surur (sevinç değişikliği) oldu. Yol oldukça havadar toprakta bir başka meşhut her dağ ve derede bir mevhibe-i tabiat ve kudreti mahsus olmaya başladı. Yolumuz mütemadiyen iniş gidiyordu. Yenicede⁽¹¹⁾ indik. Diğer trene bindirildik. Az bir müddet sonra trenle Adana'ya girdik.

ADANA'DA

Adana'yı ilk nazarda pek nahış (olumsuz) gördüm. Tahayyülüne hiç tevafuk etmiyordu. Fakat birkaç gün sonra fikrim büsbütün değişti. Kasabayı Konya'dan mamur, gayelerine kavuşan halkı daha ziyade fahur (övünçlü) ve mesrur (sevinçli) buldum. Konya'da iki üçten ziyade görülemeyen büyük binaların burada emsali abidesi vardır. Kaldırım ve soseleri de muntazamdır.

Halk ictimai (sosyal) hayatı pek seviyor. Geceleri bile saat beşe kadar her ne aranırsa tedariki mümkün olabiliyor.

Maa't-teessüf (üzülerek belirteyim ki) Meclis-i Umumi dedikoduları burada da vardır. Aza-yı muhtereme ibtidai (ilkokul) müfettişliğini, darulmuallimini (Erkek Öğretmen Okulunu), idadi (Lise) mekteplerini tamamıyla lağv etmiş (kaldırmış), darulmuallimatı (Kız Öğretmen Okulunu) bir seneye indirmiştir. İrfan itibariyle burasıda Konya'dan farklı değildir.

Halk üç kısma infisal etmektedir. Münevverler, yarım tahsil görenler ve gaflet içinde kalanlar.

Birinci kısım kemiyetçe (sayı yönüyle) ikincisinin aynıdır. Ekseriyete

ti (çoğunluğu) teşkil eden üçüncü kısım. Bu kısmı masumu bazen birinci, bazen de ikinci sınıfın arzularına göre istimal etmektedirler. Bizim Konya'da olduğu gibi ikinci kısmın semayeyi işgali daha kuvvetli olduğu için ekseri mesailde (bir çok proplemde) birinciye galebe çalmakta ve ekseriyet-i masumeyi (masum çoğunluğu) istedikleri şekle koymaktadırlar.

İşte müessesat-ı mezkurenin lağvından (adı geçen kurumların kaldırılmasından) ikinci kısmı kadar zavallı üçüncü kısmı da memnurdular. Şu birkaç gün içinde muhtelif mehafil (ortamlar) ve mecalis (meclislerde) temasta bulundum.

Muvasalatımın üçüncü günü Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali Beyefendi'nin hemşiresi (kızkardeşi) hanımla Cihan kaymakamı Tevfik Beyin merasim-i nikahı icra edilecekti. Bu iki muhterem zat ile eskiden tanışmıştım. Bir hüsnü tesadüfle (güzel raslantı ile) merasime benim de iştirakimi arzu ettiler. Müteşekkiren iltihak ettim. Orada evvelce mearifimiz olan birkaç zevat ile de görüşmüş oldum. Namı bülendi (yüksek adı) hafıza-i millette (toplumun hafızasında) pek bir mühim bir mevki (yer) işgal eden

(11) Mersin Tarsus'a bağlı bir yerleşim yeri

vali Hamid Beyfendi ile bu havalinin salabetkar kumandanı Muhyiddin Paşa hazretleri de orada hazır bulunuyorlardı. Hamid Beyfendi'nin sevgili simasını (yüzünü) nasiye-i nezahat-i iffetini (temiz pak alını) ilk defa olarak burada görmekle mübahi oluyordum.

ADANA CAMİİ KEBİRİ

O gün merasim dağıldıktan sonra öğle namazını Camii Kebir'de eda etmek (kılmak) istedim. Camii mezkûr Ramazanilere aittir. Selçukluların inkırazından (yıkılmasından) sonra bulunduğu vilayetlerde ilan-ı istiklal (bağımsızlık ilan) eden bir çok hükümetler vardı. İşte bunlardan birisi de Ramazanoğulları'dır. Osman Gazinin pederi Ertuğrul Gazi ile Asya-yı vüstdan (Ortaasya'dan) gelen Türkmenlerden Bozoklu Han'ın kabilesi Adana'da tevattun etmiş (vatan edinmiş) ve muahharen (sonradan) o sülaleden Ramanzadeler de ilan-ı istiklal eylemişlerdir.

Camii Kebir, mezkûr Ramazan Beyzade Halil Bey tarafından inşa ve mahdumu (oğlu) Piri Paşa tarafından ikmal edilmiştir. Şark (doğu) cihetindeki kapının üzerindeki kitabe Piri Paşa merhumun namıdır.

Gerek kapıları gerekse mevzun (düzgün) minaresi gayet musanna (gösterişli) olup rengârenk taşlardan mamuldür. Kıbrıs'tan getirildiği rivayet edilen siyah mermerler binaya o kadar renk vermiştir ki tavsifi (tarifi) mümkün değildir. Sipersaika vaz etmek süratiyle mezkûr minarenin masuniyeti de te'min edilmiştir.

Her iki musanna (eşsiz) kapıdan evvela camii şerifin havlusuna girilir. Havluya ayakkabı ile girmek memnudur (yasaktır). Nezafetine (temizliğine) ifrat (aşırı) derecede riayet ediyorlar. Her taraf mermer döşenmiş ve sayfiyelerine (gölgeliklerine) kilim ve seccadeler serilmiştir.

Camii şerifin şeklini şarktan garba (doğudan batıya) doğru dolanır. Duvarları üç metre irtifaında (yüksekliğinde) çinilerle muhattır (çevrilidir). Mihrap ve minberi demlun taşlarla tezyin (süs) olunmuştur. Camii şerifin gerek tarz-ı tezyininde ve gerekse şekl-i inşasında bir başkalık vardır. Diğer Türk hükümetleri asarına (eserlerine) hiç benzemiyor.

Çinilerinde bile bir hususiyet (farklılık) görülmektedir. Çinilerinde dört renk kullanılmıştır. Yeşil, mavi, kırmızı ve pek az da kahverenk iltizam edilmiştir. Kırmızı renk Konya çinilerinde yoktur.

Camii mezkûr heyet-i mecmuası (genel yapısı) itibarıyla pek az tahribe uğramış bir mabedi güzindir. Harîç (dış) ve dâhilindeki (içerisindeki) kitabelerini diğer mektupta nakledeceğim.

İKİNCİ MEKTUP

Geçen mektubumda Camii Kebir'in kitabelerini arz edeceğimi vaat etmiş idim. İşte bu mektubumla da onu ifa ediyorum. Camii mezkûrun şark (doğu) cihetindeki muhteşem kapının üstünde " efemen üssise..." (Tevbe 109 ve Necm 39)

ayeti celilesi ve yan taraflarında:

“İnşae haze'l-mescidi'l-mübarek el-mukirri'l-kerim el-âli el-feres Halil Bey ibni Ramazan eazzallahu en-sarahu bi-tarih hayrahu sahha” kitabesi muharrerdir.

Garb (batı) cihetindeki kapının üstündeki kitabede şöyledir:

“Buniye haze'l-camiu'ş-şerifi fi eyyami'd-devleti es-sultanu'l-'azam ve'l-hakani'l-muazzam es-Sultan Şah Süleyman bin Şah Selim Han, halledellahu teala hilafetahu sahibu'l-hayrati emiru'l-'umerai'l-kerim enşe'e Piri Paşa bin emiri'l-merhum Halil Bey eş-şehir bi-ibni Ramazan fi gurreti Muharremi'l-haram sene: semane ve erba'ine ve tis'a mie.”

Minberin cephesindeki kitabede şöyledir:

“Etemme haze'l-mescide'l-mübareke bi-inayetillahi Te'ala Piri bin Halil bin Ramazan sene: sitte ve iş-rine ve tis'a-mie”

Birinci kitabeye nazaran camii şerifin 913/1507 tarihinde Ramazan oğlu Halil Bey tarafından inşa edilmiştir. Muşarun ileyih uzun müddet Adana'da hükümet etmiş ve Yavuz Sultan hazretleri Mısır Fethine giderken hükümeti muşarun ileyhe terk eylemiştir. Maiyetiyile beraber Mısır seferine de iştirak eden Halil Bey, pek merdane ve şeci-ane (yiğitlik ve kahramanlık) hareketine karşı kendilerine birbiri üzerine dokuz ağır hil'at giydirilerek ikram olunmuştur. Bu muharebede biraderi Mahmut Bey ile birlikte nail-i rütbeyi şahadet oldular. Nâsı Adana'ya getirilerek camii şerifi mezkûrun ittisalındaki (bitişigindeki) türbeye defnedilmiştir.

İkinci ve üçüncü kitabeler Piri Paşa'ya aittir. İkincinin tarihi 948/1541, üçüncünün ki ise 926/1519'dur.bu kitabeler pederinin vefatından sonra muhtelif zamanlarda Piri Paşa tarafından vücud getirilmiş ve yazılmıştır.

Piri Paşa pederinin vefatından sonra taraf-ı şahaneden (padişah tarafından) Adana Valiliğine tayin olunmuştur. Muşarun ileyih bir aralık kendi arzusu üzerine Şam Beylerbeyliğine de izam buyurulmuş ise de yerine tayin olunan valiler hüsnü idareye muvafık olamadığı için Piri Paşa'nın tekrar Adana'ya davetine lüzum görmüşlerdir. Vefatı Adana'dadır. Kendilerinin son dere ce vakur ve edip bir zat olduğu mervidir.

Birinci, kitabedeki “el-feres” kelimesinin delalet ettiği mana halledilememiştir.

Burada kitap ve kütüphane olmadığı için o kelimenin tahlilini avdetime talik ediyorum. Bundan sonraki mektubumda da camii şerife mulasık (bitişik) olan türbeden bahsedeceğim.

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

HALİL BEY TÜRBESİ

Camii kebir civarındaki türbeden bahsedeceğim. Türbede camii şerif gibi bir eseri nefesidir. Duvarları üç metre irtifasında (yüksekliğinde) mozaik çinilerle kaplıdır. Açık yeşil kırmızı renklerle üzerine işlenmiş olan çiniler o kadar tabii imtizaç ettirilmiştir ki her zairin (zi-

yaretçinin) intizar (bakışı) ve efkârı (düşüncesi) oradan ayrılmak istemez. Elyevm (bu gün) içinde tamamıyla çiniden muzevve' (kaplı, süslü) üç sanduka mevcuttur.

Bunlar nefasetini (güzelliğini) bu gün yapılmış gibi muhafaza ediyorlar. Daha evvelce mezkûr türbede on sandukanın mevcut olduğu rivayet olunuyor. Ramazan zamanlarından ve Adana hükümdarlarından Piri Paşa ile diğer zevatın elyevm merkadlarının (mezarlarının) muayyen olmadığından bu rivayetin doğru olması pek tabiidir. Hatta türbenin vüsatı (genişliği) ve sandukaların altına tesadüf eden mahzendeki izamı remimenin kesreti (medfun olanların çokluğu) de bu rivayeti müeyyedir. Çinili sandukaların kitabeleri gibi kabartma değildir. Renkleri çinilerle ve süslü kabartması bir yazı ile yazılmıştır.

İttisalındaki (bitişindeki) yaz mescidinin mihrabı da siyah ve sarımtırak mermerlerle ve Arap uslubu mimarisıyla vücuda getirilmiştir.

Birinci sandukanın baş tarafındaki kitabe:

Haza merkadiş-şerif el-merhum el-mağfur el-muhtaç ila rahmetillahil-melik el-gafur el-emir Halil ibni el-emir Davud ibni el-emir İbrahim eş-şehir bi-ibni Ramazan aleyhi'r-rahmeti ve'r-rızvan kad intekale

min dar'l-fena ila dar'l-beka fi eva-
ili cemadiye'l-ula min şuhr sene sit-
te aşara ve tis'a mieh.

İkinci kabirdeki kitabe:

Haza merkadu şerif Muhammed bin Piri Paşa ibni el-emir Halil ibni el-emir Davud ibni el-emir İbrahim el-meşhur bi-İbni Ramazan kad intekale fi evasiti Zilkade min şuhuri sene erbaine ve tisa mie

Üçüncü kitabe:

Haza merkadi şerif Mustafa bin Piri Paşa ibni el-emir Halil ibni el-emir Davud ibni İbrahim el-meşhur bi-İbni Ramazan kad intakale fi eva-
ili rebiiilahir min şuhuri sene tisa ve hamsine ve tisa mie.

Bu kitabelerden anlaşıldığına göre birinci kabir **Halil Bey'e** diğerleri **Piri Paşa'nın** iki oğluna aittir.

CAMİİ İTTİSALİNDEKİ TÜRBE

Bundan başka camii şerifin ittisalinde (bitişinde) bir kabristan vardır ki burasının vaktiyle emir Halil Bey'in bir turunç bahçesi olduğu Piri Paşa'nın vakfiyesinde mezkûrdur.

Bu kabristanın içinde etrafı kafesle çevrilmiş bir kubbe ve bu kubbenin altında sekiz sanduka vardır. Ramazanoğullarına ait olduğunda hiç şüphe edilemeyen bu sandukaların beşi mermer biri çinili ikisinin üstü kireç ile sıvanmış ve üzeri yeşil ile boyanmıştır. Çinili sanduka pek az tahrip ve küçük bir tamir görmüştür. Üzerinde şu kitabeyi tarihiyeden başka kime ait olduğuna dair bir şeyi yoktur: "fi tarih isneyn ve elf"

ZİYA PAŞA

Bu kafesli kubbenin biraz öte tarafında Konya Vali-i esbakı (eski valisi) edip-i şehir (meşhur edebiyatçı) Ziya Paşa merhumun kabri vardır. Güzel bir talik ile yazılmış olan kitabe-i sengi mezarı (mezar taşı) şöy-

ledir:

“Hüve'l-baki. Adana vilayeti valisi Abdülhamid Ziyaeddin Paşa merhumun fazl u kemal-ı asarıyla heyet-i uluvvi kadrini beyan ve tavsifinde zeban-ı üdebayı zeman-ı kadret ve tarih-i vefatından nazımda şiiri ey benamı Osmaniyân izharı acz hayret eylediklerinden ve doksan yedi senesi Cemaziyelahirinin sekizinci Pazartesi günü gülşen-i saray-ı bekaya rıhlet ve daru'l-huldi ukbaya azimet eylediklerini vilayeti mezkûra vergi müdürü essayid Hasan Rıza neşren bu veçhile tahrir icтира eyledi. Rahmetullahi aleyhi rahmeten vesiahu merhum müşarun ileyhin ruhu şerifleriyle sair ervahı müminin için rızaen lillahi teala el-Fatiha fi 8 c. 1297”⁽¹²⁾

Ziya Paşa merhumun burada şimdiye kadar matbuata (yazıya) geçmeyen birçok menakıb-ı kemalâtı vardır. Onlar zamanı hayatını idrak edenler tarafından vakit vakit yâd ve irad edilmektedir. Yalnız edibi ali-kadrin kabri etrafına müzeyyen bir divan ve üzerine bir kubbe pertunsar yaptırılmadığına göre kısmen dökülmüş ve kısmen yıkılmaya yüz tutmuş olan makberesine olsun küçük bit tamiri layık görmeliyiz. Kaviyyen ümit ederim ki Adana'nın gayyur Evkaf Müdürü yakında bu hizmeti de ifa buyurlar.

Mezkûr kabristanda meşahire (meşhurlara) ait daha birçok mekâbir (kabirler) vardır.

PİRİ PAŞA MEDRESESİ

Kabristanın şark (doğu) cihetindeki medrese Piri Paşa merhumundur. Perişan bir haldedir. Kapısının üzerindeki kitabe:

“Buniye hazehi medreseti'l-şerifeti hasbeten lillahi teala fi devlihi es-sultanü'l-a'zam ve'l-hakanü'l-muazzam Sultan Şah Süleyman hal-

Ramazanoğlu Konağı

ledallahu mülkehu Piri bin Halil el-muhtaç ila rahmeti rabbihi el-celil fi gurreti muharrem sene seba ve erbaine ve tis'a mie.”

RAMAZANOĞLU KONAĞI

O civarda camii şerifin imam ve sermahfil ve müezzine meşrut o devirden kalma müteaddit hanlar mevcuttur. Medresenin hizasında ve biraz aşağısında el yevm **Mücteba Efendi**'nin ikamet etmekte olduğu fevkani bir hane ve vardır ki bunu bizzat **Halil Bey** yaptırmış ve kendisine ikametgah ittihaz etmiştir. 440 sene evvel yapılan bu köşke Sultan Murad Rabiin (Dördüncü Murad'ın) misafir edildiği mevşukan mervidir. Havluya nazır olan kapısının üzerindeki kitabe şöyledir:

“İnşae haze'l-mekanü'l-mübarek el-cenabı'l-ali el-Garsi Halil bin Ramazan izze nasrahu fi şehri şaban sene tis'a mie”

Burada diğer kitabelerde görülen “garsı” kelimesine dair sahih bir malumat elde edilemiştir. Yalnız Halil Bey'in Adana mülhakatında “Kars” kasabasıyla bir münasebeti olması ve kendilerini oraya nisbet olunması ihtimali varid hatır oluyor. Kars'ın imla-ı kadim ile “Karsi” ve “Garsi” şekillerinde vakfiyelere geçirilmiş olduğu görülmüştür.

(12) Müşarun ileyhin hın-ı vefatında (vefatından sonra) Adana'da söylenmiş bir tarih: “Bezmi-ı alinin ziyâsı kalmadı. 1297”

HANLAR VE TUZ HANI

Yine o civarda harap bir han vardır. Beynel ahali (halk arasında) “Tuz Hani” demekle maruftur (bilinir). Burasının da esasen Halil Bey’e mahsus bir saray olduğu anlaşılıyor. İçindeki hamamı ve kubbeli bir odasıyla diğer müstemilatı ve hususiyle kırmızı bir mermer üzerine hak olunmuş ve elyevm merdiven altında kalmış olan şu kitabesi Halil Bey’e mensup bir saray olduğunu ispat etmektedir:

“İnşae haze’l-mekanü’l-mübarek el cenab el-Garsi Halil Bey bin Ramazan eazzallahu ensarahu bi-tarih müstehil şehri rebülahir sene sülüs ve tis’a mie”

Bu mektubumu da burada kesiyor ve müessesat-ı saireye dair malumatımı diğer mektubuma tehir ediyorum. Efendim. (Adana, 8 Mart 1338/1922).

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

CAMİİ ATİK

Büyük caddeden Kapalı Çarşı’ya doğru giderken sağ tarafta muhte-

şem bir kapıya tesadüf edilir. Bunun mermer taş üzerine nakşedilmiş oklan tertibatı Adana’da emsali az görülebilecek derecede inzarı dikkat-i caliptir. Eski bir mabetten bozma olması itibarıyla beyne’l-ahali bu nam ile yâd edile gelmekte olan camii mezkûrun bu güzel kapısından içeri girilince etrafı harabe-zar olmuş bir daire görülür. Vaktiyle pek parlak bir müesseseyi ilmiye olduğu asar-ı bakıyesinden istidlal edilmekte olan bu dairenin heyeti mecmuası bugün şayanı esef bir manzara arz etmektedir. Hücrelerinin kapı ve pencereleri sökülmüş ve bazılarının da duvarı yıkılmış ve sakfı çökmüştür. Meydana nazır bir dershane ile üzerine inşa edilmiş olan kütüphanenin haline teessüf-han olmamak kabil değildir. Kütüphanenin saçakları eşkâli hendesiyeyi havi bir takım hutut ve nukuş ile tezeyyün edilmiş ve icra edilmiş tamirlerle uğradığı tahribatına rağmen yine nefaseti evveliyesini muhafaza etmekte bulunmuştur.

Kapının balasındaki kitabe

Hem medrese, hem de camii şerif için yapılmış olan mezkûr kapının balasındaki kitabe şöyledir: “fi zamanı devleti sahib-kıran azam Sultan Süleyman Şah Han bin Sultan Selim izze nasrahu inşa haze’l-medreseti ve teremmumi haze’l-camii emiru’l-ümerail-ayan Piri bin Halil bin Ramazan sene 960”

Bu camii şerif ve vaziyeti binaiyesi itibarıyla bizim **Konya’daki İplikçi Camii şerifine** çok benzer. İçinde tezyinatı kadimeden bir şey görülmez. Küçük kapısının üzerindeki kitabede şöyledir:

“Ceddede haze’l-mescidü’l-mübarekül-mukarrar el-kerimi’l-ali el-Mevlevi el-emiru’l-kebir’l-garsi Halil bin Ramazan eazzallahu insarahu vezaiifu iktidarehu bi-tarihi mustahıl şehri zilkadehu’l-haram sene sitte ve tisamietü min hicreti’n-nebeviyyeti”

RAMAZANOĞULLARININ HAMAMI

Yine bu caddeden hükümete doğru gidilirken sol tarafta kapısı son derece müzeyyen (süslü) bir hamam vardır. Halk arasında “Çarşı Hamamı” demekle maruf olan bu eserin asar-ı Ramazaniyeden olduğunu kapıya ettiğim şu kitabesinden öğreniyorum:

“İnşae haze’l-hamamul mübarek ve vakafe li-eclil imarehu el-keinetü fi beldeti idanehu Piri ibni el-merhum Halil Bey fi sene site ve selasine ve tis’a mieh.”

Ramazanoğullarına ait asarın kitabeleri itibariyle yekdiğerinde az farklıdır. Yalnız bu kitabeye fazla olarak bir de “li eclil imarehu” terki-bi ilave edilmiştir. Bu terkip hamamın nereye tahsis olunduğunu sureti kafiyede tasrih etmekte ve kitabe-ye ayrıca bir ehemmiyeti mahsusa bahş edilmektedir.

KONYA HAMAMLARI ADANA HAMAMLARI

İstidraden arz edeyim Adana hamamları bizim Konya hamamları gibi çifte değildir. Aynı hamam hem erkeklere hem de kadınlar için muhtelif zamanlarda küşadedir. Bazı hamamlar öğleye kadar erkeklere öğleden sonra kadınlara, bazıları da ayrı ayrı günlerde erkek ve kadınlara tahsis olunmuştur. Bendeniz bu usulü o kadar hoş görmedim.

KUBAT PAŞA CAMİİ

Eski Çarşı caddesinde ve kemer altına karib (yakın) bir mahaldedir. Ramazanoğullarından Piri Paşa’nın biraderi Kubat Paşa tarafından yaptırılmıştır. Müşarun ileyh Erzurum, Basra ve Halep Beylerbeyliğinde bulunup 966/1558’de orada vefat etmiştir. Dindar ve salahiyettar bir zat olduğu mervidir. Gerek bu mescidi ve gerekse civarındaki harap medreseyi müşarun ileyh vüc-

da getirmiştir. Mescid-i mezkûrun cephesini yakın zamanlarda Adana’da valilik etmiş olan bir zat cadde açmak bahanesiyle kestirmiş muhafazasına son derece itina edilmesi lazım gelen böyle bir dini ve milli müesseseyi kat’ etmek suretiyle şayan-ı af olmayan bir kadir naşinaslıkta bulunmuştur. Kitabe-yi tarihî-ye ve tezyinat-ı hariciyesine dair ortada bir şey görülmüyor.

HACI MAHMUD EFENDİ’NİN YEŞİL CAMİİ

Bu camii şerifte Adanaca maruf bir mufisi alidir. Eşraf-ı mahalliye-den Gençoğlu Hacı Mahmut Efendi tarafından 1167 tarihinde inşa edilmiştir. Kapı ve pencereleri tarz-ı Osmaniyede tezeyyün olunmuştur. Altı mahzen, minberi sade, mihrabı mutavassıttır. Tahta yüşnek sularında talik ile yazılmış manzum parçalar vardır. Başka bir mekan tedari-ki mümkün olamıyormuş gibi burası da muhacirine (göçmenlere) tahsis edilmiş ve adem-i takiyeden dolayı dahil ve harici fena bir şekil iktisap etmiştir.

Bu gün biraz rahatsızım yarınki mektubumda Cafer Paşa Camii şerifi ile diğerlerinde bahsedeceğim muhterem efendim. (Adana, 11 Mart 1338/1922)

BEŞİNCİ MEKTUP

CAFER PAŞA CAMİİ

Cafer Paşa Camii de çay boyundan hükümete doğru giden cadde üzerindedir. Adana'da oldukça maruf (bilinen) camii şeriften maduttur. Ehemmiyeti mevkiyesi ve alelade bir minaresinden başka hiçbir kıymet-i sınaiyesi yoktur. Cafer Paşa 1058/1648 tarihinde bunu ve yanındaki medreseyi yaptırmış ve havalisinden içeri girilecek kapının üzerine şu kitabeyi yazdırmıştır.

“İnşae haze'l-camii şerif taleben li marzatillahi'l-meliki'l-latif Cafer Paşa hayratullah hayran ev evsalehu ila ma yeşau ve etemmehu fi sene semani ve hamsine ve elf min hicreti men lehu'l-izzuhu ve ş-şeref 1058/1648”

Camii şerifin havalisindeki büyük servinin Sultan Murad IV tarafından getirtilip oraya dikildiği mervidir.

Medresenin hiçbir tarafında Cafer Paşa'ya ait bir kitabe yoktur. Yalnız erbab-ı yesardan (hayırseverlerden) Yunus Ağa namındaki zatın ahiran imar ve ihya ettiğine dair medresenin caddeye nazır kapısı üzerinde yeni yazılmış bir kitabeye müsadif olunmaktadır.

Bu medrese Darulhilafetüliye Adana Şubesinin İbtidai Hariç kısmını ihtiva etmektedir. Şube-yi mezkurenin bu gün 42 mevcudunda 23'ü nehari 19'u leylidir.

İhzari kısmına tahsisi edilen daire müftü Hüsnü Efendi'nin idaresindeki Hacı Hasan Ağa Medresesi'dir.

Bu şubeyi ilmiyenin müdürü umumisi ulemayı mahalliden Kafzade Yusuf İzzet Efendi'dir.

Camii şerif ve medresenin banisi Gürcü Mehmet Paşa'nın biraderi Cafer Paşa'dır. Muşarun ileyh Bölükağalığı'ndan tefeyyüze 1043/1633 tarihinde Kıbrıs ve badehu Adana Beylerbeyi olmuş ve 1048/1638'de azl olunmuştur. Muehharan Şehrizor ve badehu 1061/1650'de Şam ve aynı sene içinde tekrar Adana ve 1064/1653'de Diyarbakır valiliklerinde bulunmuş ve 1065/1654'de mazulen Adana'da oturmuş ve orada garik-i gufran (vefat) olmuştur.

HOCA FAKİH MESCİDİ

Cafer Paşa Mescidi şerifi civarında bir de Hoca Fakih Mescidi vardır. 948 tarihinde müşarun ileyh tarafından inşa ve 1309/1893'da Mehmet Zahid ve Mehmet Arif Efendiler tarafından ihya edilmiştir. Kıymeti mimariyesi yoktur.

AĞÇA MESCİDİ

Kapı ve mihrabı Osmanlı tarzı inşaiyesi üzerine tezyin edilmiş kıymettar bir abide-i latifedir. Piri Paşa vakfiyesinde namı zikredilen Ramazaniyelerden veyahut onların ümerasından birisi olması muhtemel bulunan Ağca Bey tarafından yapılmış ve 1284/1867 tarihinde Hacı Hasan Ağa tarafından tamirine himmet edilmiştir. Esna-yı tamirinde Adana'da bulunan “Suk Agaz” sahibi Adanalı meşhur Hoca Hayrat Efendi merhum tarafından tanzim edilmiş olan şu kıta-ı tarihiye kapısı üzerinde muharrerdir (yazılıdır).

Bu Ağca Mescidin tamirine Hacı Hasan Ağa,

Edip himmet ne ziba secdegah-ı has ve amm oldı.

İşittim kudsiyandan hayrat anın
tam tarihin:

“Buyur yahu namaza mescidin
imarı tam oldu.”

AĞÇA MESCİD CİVARINDAKİ HAN

Ağca Mescid civarında Ramazanoğulları'na ait bir de cesim (büyük) han vardır. Büyük bir saha işgal eden ve birçok aksami şunun bunun tağlibiyle (el koymasıyla) hane itti-haz edilen burası beynel ahali “Egilemez Hanı” namıyla maruftur.

Ramazanoğlu devrine ait bir de Mümine Hatun Mescidi vardır. Bu mescidin şimdi üzeri göçmüş ve duvarlarını da harabeye yüz tutmuştur. Kible cihetindeki duvarında şöyle bir kitabe vardır.

“inşae hazel mescidil mübarek
elabdulfakir ilallahi teala elhac
haan bin ali yan gurrei muharrem
ülharam 967/1559”

Bu mescid 1157/1744 tarihinde tamir edilmiş ve ihtimal ki Mümine Hatun'a izafesi de buradan ileri gelmiştir. Aynı mabede es-senei ammede “Kara Soku Mescidi” namı verilmektedir. “Kara soku” Adana'da “dibek taşı” demektir.

ŞEYH DİNDARİ KÜTÜPHANESİ

Şeyhzade Camii civarındadır. Derununda birçok kütüb-ü nefise-nin mevcut olduğu haber verilmiş ise de kitaplarını görmek mümkün olmamıştır. Hafız-ı kütübün memur ve başka işlerle meşgul olması kitapları görmek hususundaki arzuma mani (engel) olmuştur.

Kapısının üzerinde müverrih meşhur Adanalı Sururi Efendi'nin⁽¹³⁾

(13) Sururi 1165/1751 de Adana'da doğmuş ve ebceet hesabıyla tarih söylemeye başlaması 1187/1773 tesadüf etmiştir. Evaili halinde (ilk dönemlerinde) “Cezmi” lakabıyla tahlis (mahlas) ederdi. 1192/1778'de İstanbul'a gidince Şeyhülislam Tevfik Efendi tarafından mahlası Sururi'ye tahvil edilmiştir. Bu tarihi Adana'ya sila için geldiğinde söylemesi

şu kitabe-i tarihiyesi muharrerdir:

Şeyh Efendi kim kitabın kesre-tinden hanesi,

Fi'l-misl olmuş idi alem beha da-ru'l-kütüb,

Kurb-u camide behişt-i asa sekiz hücre yapıp,

Eyledi icad hem bir dil-küşa da-ru'l-kütüb,

Ey Sururi talibat ilm okur tarihi-ni,

Yaptı Dindari Efendi bu bina da-rü'l-kütüb.

(Adana 14 Mart 1922)

ALTINCI MEKTUB

SEYHAN NEHRİ

Seyhan, Adana şehri içinden geçen meşhur bir nehirdir. İsm-i kadimi “Sarus” dur. Seyhan'a verilen bu isim Asyayı vustadaki (Ortaasya'daki) meşhur “Seyhun” nehrinden me'huz olsa gerektir. Zaten Türkler yeni hicret ettikleri yerlere kendi memleketlerindeki mevkiye benzer mahaller gördükçe o nam ile yad edegeldikleri pek çok vakidir. Seyhun'un da biraz tahrif edilerek “Seyhan” şekline konmuş olmasını kabul etmek icap eder. Ceyhun ve Ceyhan da böyledir.

lazım gelir. Konyalı Kececizade İzzet Molla'nın Sururi'nin vefatı “mucip hüzün oldu ehıbbaya” mısraından gösterdiği veçhile 1229/1813'de irtihal eylemiştir. Divanı, matbu; gazeliyatı meşhurdur.

Oldukça derin bir mecradan cereyan eden (akan) ve Adana'nın can damarı olması lazım gelen Seyhan, maa't-teessüf bu memlekete arzu edildiği gibi hayat vermiyor. Kasabanın pişegahından (içinden) böyle koca bir nehir cuşu-huruş edip (sel gibi akıp) gittiği halde Adana şehri susuzluktan yine yanıp kavrulmaktadır. Halk bütün gün Seyhan'dan su taşımakla meşguller. Kasabanın dâhilinde ne başka bir su, ne de halkın Seyhan'dan suni vesaitle (araçlarla) istifade arzusu görülmemektedir.

Mabeni-i muhtelifeden toplanıp gelen bu nehrin suyu hiçte sıhhi değildir. İstanbul'daki Terkos suyundan 38 derece aşağı olduğu son günlerde icra edilen tahlil neticesinde tezahür etmiştir. Ta Sivas boylarından Adana'ya girinceye kadar uğradığı yerlerin mezhurufatını taşıyan Seyhan, Adana'nın bütün mülevvesatını (pisliklerini) de bir vasita-ı cereyan olduğu halde orada alemndan geçinen bazı zevatın kanaatine göre bu su zezem gibi her maraza (hastalığa) ayn-ı şifa (şifa kaynağı) addolunmaktadır. Eğer eczacı beylerin balada arz edilen tahlili tamamen doğru ise bu suyun şifa değil hayat için ne kadar tehlikeli olduğu taayyün eder (anlaşılır).

SEYHAN KÖPRÜSÜ

Kasabanın diğer kısmına geçmek için Seyhan'ın üzerinde meşhur muazzam bir köprü vardır. Mezkûr köprü edvarı kable'l-islama (İslam öncesi zamanlara) ait olup İstanbul'daki Ayasofya'nın banisi olan İmparator Justinyanus zamanında bina olunmuştur.

Altısı küçük olmak üzere elyevm

20 gözlü bir cisri hevl-i avrudur. Tulu (uzunluğu) 400 arşına karibtir (yakındır). Arzı da (eni de), dört yüklü hayvan yan yana gidebilecek derecede geniştir.

Evvelce 16 büyük göz olduğunu söylerler. Hatta Evliya Çelebi merhum da oradan geçerken "Nehri Seyhan üzerindeki 16 göz cisri-azimi geçip yine canib-i kibleye giderek.." ifadesiyle köprünün 16 göz olduğunu tasrih etmektedir. Şu halde büyük gözlerden ikisinin ahiren eksilmiş olduğunu kabul etmek zarruridir.

Valii esbak Abidin Paşa merhum hükümete doğru giden Çay Yolu caddesini kısmen doldurtmuştur. Mekteb-i Sultani, Belediye Bahçesi, Şafak Kiraathanesi vesairenin bulunduğu mahallerin evvelce Seyhan bataklıkları olduğunu söylüyorlar. Oralar doldurulduğu zaman ihtimal ki köprünün bu cihete tesadüf eden iki gözsüde kapatılmış olacaktır. Köprünün öte tarafında "Mavera-unnehri" takliden "Mavera-yı Cisir" namı verilmiştir.

Şimal (kuzey) cihetinden sol tarafa tesadüf eden dördüncü büyük gözün kemerinde arka arkaya tersim edilmiş iki arslan resmi görülmektedir. Aşağıdan yukarıya ref'ü nazar edildiği (yukarı bakıldığı) zaman köprünün ne derece hailü'l-manzar olduğu kemali rasuh ile nümayan olur.

Köprünün yukarısında mecranın (akıntının) ikiye ayrılır gibi olmasında husule gelen bir boşluk vardır ki halkın müsait zamanlarda hususiyle Cuma günlerinde araba ve hayvanlarla oraya girerek cirit oynaması itiyat haline girmiştir.

